

פסיכיאטריה ומשפט

המשקל המשפטי של דחק בשירות הצבאי כגורם לסכיזופרניה

ענת גרינברג

העשוי לגרום להתגלותה כי אם גם בתנאים הכלליים של השירות הצבאי הפעיל...

לא פעם די בהצטברותם ובלחצם של תנאים אלה כדי להפעיל או להקדים ולהפעיל מחלות קונסטיטוציונליות אשר בלעדיתן יתכן ולא היו מתגלות באותו זמן דווקא או בכלל".

בע"א 472/89 **ק"ת נ' רוט** פס"ד מה (5) בעמ' 203 פסק ביהמ"ש העליון כי כאשר מדובר בשירות צבאי קצר כגון שירות חובה או מילואים, די בהוכחת התנאים הכלליים של השירות הצבאי הפעיל אשר מלווה בדרך כלל במאמץ גופני ובמתח נפשי רב, כדי לקבוע את הקשר הסיבתי בין אותם תנאי שירות לבין התפרצות המחלה. ואילו מקום בו השירות ארוך ורב שנים אין די בהוכחת תנאים כלליים של שירות, ויש להוכיח כאן אירוע קונקרטי אשר ניתן להצביע עליו כ"טריגר".

באשר לתנאי שירות בהם נאלץ החייל להתמודד עם תנאי לחץ פתאומיים וקשים, הוסיף וקבע ביהמ"ש באותו פס"ד כי אין הבדל בין החייל הסדיר לבין חייל בשירות קבע. בשני המקרים - פריצת המחלה עקב תנאי לחץ פתאומיים וקשים יוצרת את הקשר הסיבתי המשפטי בין השירות לבין המחלה.

בפסק-דין נוסף ע"א 5499/92 **דפנה בן עד נ' ק"ת** פס"ד מז (2) בעמ' 471 הוסיף ביהמ"ש העליון והבהיר כי אין התובע צריך להוכיח שאירע לו בעת שירותו הצבאי מקרה טראומתי חריג ויוצא דופן, ודי אם יוכיח כי השתתף בפעולות קרביות או בפעילות קשה ורווית מתח אחרת, או ששירותו היה קשור בפחדים או מתחים, ובסמיכות זמן להם הופיעו סימני המחלה.

עם זאת ראוי להדגיש שעפ"י הפסיקה יש למדוד את עצמת הדחק לפי מבחנים סובייקטיביים ולא על פי מבחנים אובייקטיביים. שהרי השפעת אירוע מסוים על אדם פלוני יכולה להיות שונה. יש ואירוע מסוים מהווה טריגר אצל אדם אחד ואינו מהווה טריגר כזה אצל אדם אחר. הכל בהתאם לאישיותו ולחוסנו הנפשי של האדם הנחשף לאותו אירוע. כלומר, השיפוט של הבודק לגבי "תנאי שירות קשים או לוחצים" איננו בעל חשיבות. מה שחשוב הוא כיצד נתפסו התנאים הללו ע"י הנבדק בנסיבותיו ואישיותו. במילים אחרות, לא הסיטואציה עצמה היא החשובה, אלא הפירוש

אין מחלוקת בין הרופאים כי הסכיזופרניה היא מחלה קונסטיטוציונלית תורשתית, ועמדה זו אומצה, כמובן, גם ע"י בית המשפט העליון.

השאלה המתעוררת במישור המשפטי על רקע זה היא האם גורמים חיצוניים כמו דחק נפשי יש בהם כדי לעודד את המחלה.

בעבר היו קיימות שתי אסכולות בשאלת הקשר בין דחק נפשי לבין התפרצות או הופעה של המחלה. כיום גם רופאי משייבט מסכימים כי כאשר קיים סטרס (דחק) נפשי בעל משקל אפשר לראות קשר סיבתי בין הסטרס להתפרצות או להופעת הסכיזופרניה. עדיין נותרה בויכוח השאלה מהו סוג הטריגר, או - במילים אחרות - מה עצמת הטריגר/הדחק הנדרש, כדי שהמחלה תפרוץ.

לגבי אדם התובע תגמולים בשל מחלת נפש, הקל בית המשפט העליון את חובת ההוכחה ודי היה בהוכחת תנאי שירות רגילים, מבלי שהחייל עבר מאורע יוצא דופן, על מנת שמחלתו, אשר פרצה לראשונה בתקופת שירותו, תוכר כמחלה שנגרמה לו עקב השירות הצבאי.

כך למשל בע"א 201/71 **נויפלד נ' ק"ת** פסק דין כו (1) בעמ' 650 סיכם ביהמ"ש העליון את ההלכה לאמור:

"הכלל העולה מפסקי הדין של ביי"מ זה הוא שגם בתנאי שירות רגילים בלי שהחייל עבר מאורע יוצא דופן, כשהמחלה מופיעה לראשונה בתקופת השירות, בלי שנתנה בו את סימניה לפני השירות, יש בדרך כלל להכיר בה כנכות שנגרמה עקב השירות".

בע"א 361/78 **פלונית נ' ק"ת** פס"ד לב (3) בעמ' 804 חזר ביהמ"ש העליון ופסק כי:

"אין צורך בהוכחת נסיבות מיוחדות בשירות צבאי כדי להביא להתפרצות סכיזופרניה. די במאמצים הגופניים והנפשיים והמתח המתמיד שהם מנת חלקו של כל חייל".

ואילו בע"א 257/87 **לוי נ' ק"ת** (לא פורסם) הוסיף ביהמ"ש העליון ופסק כי:

"יש לראות את הקשר הסיבתי בין השירות והמחלה שהתגלתה בתקופת השירות לאו דווקא באירוע יוצא דופן

הכותבת היא עורכת-דין

שניתן לסיטואציה ע"י הנבדק, הינו פירוש מאיים ולכן יוצר אצלו, בנסיבותיו ואישיותו, מצב של סטרס.

בנוסף לאמור עד כאן, עשוי להתעורר ויכוח על סוג הקשר הסיבתי, כלומר, האם מדובר בגרימת המחלה או בהחמרתה. בעניין זה נפרדות דרכי עורכי־הדין והשופטים מזה לרופאים מזה. בעוד שמבחינה רפואית דעתם של חלק מהרופאים היא שבשל קיומה של קונסטיטוציה ו/או תורשה, יש לראות את מקרה הדחק כסיבה להחמרת המצב הקונסטיטוציונלי, הרי מבחינה משפטית קונסטיטוציה או נתונים גנטיים אינם בגדר מחלה או נכות משום שאין בהם פחיתות בתפקוד שהוא ממרכיבי הגדרת המונח "נכות".

מכאן שמעבר ממצב רדום של המחלה אל התפרצות כתוצאה ממצב של דחק בשירות, כמוהו כגרימת הנכות ולא רק כהחמרת מצב קונסטיטוציונלי לטנטי (סמוי).

פסק הדין המנחה בענין זה הוא ע"א 652/69 **בוסאני נ' ק"ת** פד"י כד (1) 217, 219. שם קבע ביהמ"ש העליון את ההלכה הבאה: "אם פרצה המחלה והתהוותה בפועל עקב תנאי השירות, רואים את השירות ולא את הדיספוזיציה הנפשית כגורם המחלה והחייל זוכה בתגמולים..."

דווקא מפני שבדיקת הרופא בשעת גיוסו של אדם אינה מסוגלת לגלות נטיה קיימת למחלת נפש, הצבא לוקח על עצמו סיכון בגייסו אנשים עם הפרעות. כמו ש"הגולגולת הדקה" הבלתי רגילה של קורבן תאונה אינה משמשת למזיק הגנה בפני תביעת נזיקין, כך גם הנפש הפגועה של החייל איננה צריכה לשלול את זכותו לתגמולים".

לשם המחשת ההבדל בין הגישה הרפואית לגישה המשפטית בענין זה, נצטט מובאה מהפסיקה האמריקאית כפי שזו אומצה ע"י ביה"ד הארצי לעבודה, לאמור:

"ניקח אדם בן חמישים שכל חייו הלך על פני התהום. הוא הלך סמוך לשוליים אך שמר על צעדיו. בא אדם הדוחף אותו דחיפה קלה, אך דחיפה שיש בה כדי להוציא משיווי משקל ולהפילו לתהום.

יתכן שהדחיפה לא היתה מספיק חזקה כדי לגרום לכך שאדם אחר יאבד את שיווי משקלו.

סיבתיות רפואית היתה מודדת את כח הדחיפה וקובעת שהסיבה העיקרית לנפילה היתה בכך שאותו אדם היה קרוב מדי לפני התהום.

לסיבתיות משפטית מספיק להראות שלולא הדחיפה יכול היה אותו אדם להמשיך ללכת צעד אחד נוסף".

בפסק הדין ע"א 324/75 **אקרמן נ' ק"ת** פד"י ל (1) 670 סיכם ביהמ"ש העליון את תמצית ההלכה בנדון כדלקמן:

"העיקר הוא שבהגיענו למסקנה שהיתה כאן גרימה ולא רק החמרה אין אנו מתערבים בדעת הרופאים הנכבדים... השאלה היא משפטית גרידא. לית מאן דפליג שמחלתו של המערער (אם כי היא ללא ספק קונסטיטוציונלית) לא נתנה אותותיה לפני תחילת שירותו. כמו כן אין חולק על כך שתנאי שירותו תרמו להתפרצות מחלתו... במצב כזה אומרת ההלכה המשפטית מימים ימימה כי הנכות נגרמה - ולא רק הוחמרה - על יד השירות.

ההשקפה הרפואית בדבר הסיבתיות של מחלה כבודה במקומה מונח, אך עלינו, על ועדת הערר ועל קצין התגמולים, לקבל את ההלכה המשפטית ולנהוג לפיה".

עינינו הרואות: המשקל המשפטי המיוחס לדחק בשירות צבאי הוא נכבד עד כדי הכרה בדחק או סטרס כגורם לפרוץ מחלת הסכיוזופרניה על אף שהמדובר במחלה קונסטיטוציונלית תורשתית.

גם כאשר מדובר באדם שיש במשפחתו ואפילו הקרובה, חולי סכיוזופרניה והוא גויס לצה"ל כאדם בריא ולא היו לו סימפטומים כלשהם של מחלת נפש ערב גיוסו והיה חשוף לדחק נפשי - יוכר עפ"י הפסיקה כנכה צה"ל במובן של "גרימה עקב השירות", למרות המטען התורשתי שלו ויהיה כבד ככל שיהיה.